

ТЕМА 1. Підходи до визначення поняття та класифікації спеціалізованого туризму

План

1. Сучасний стан розвитку туризму.
2. Підходи до визначення спеціалізованого туризму.
3. Підходи до класифікації спеціалізованого туризму.
4. Нові види спеціалізованого туризму.

Література:

1. Сучасні різновиди туризму: підручник /Ф.Ф. Шандор, М.П. Кляп. К.: Знання, 2013. 334
2. Бабкін О.В. Спеціальні види туризму. Фенікс, 2008. 252 с.

-1-

Кількість туристів в 2019 році за даними ЮНВТО склала 1,623 млн, що на 7% більше ніж за попередній рік. Максимальний показник зростання за останні 7 років. Це вже восьмий рік поспіль туризм демонструє сталі зростання, за прогнозами до 2030 року в світі будуть подорожувати 2 млрд. туристів. Європу в 2019 році відвідали 671 млн туристів (приріст - 8% в порівнянні з 2016 роком), Африку - 62 млн (+ 8%), Азіатсько-Тихоокеанський регіон - 324 млн (+ 6%), Близький Схід - 58 млн (+ 5%), Північну і Південну Америку - 207 млн (+ 3%). З рекреаційною метою подорожують 53% туристів, 14% - з діловою, інші 27% об'єднані іншими причинами: відвідування друзів та родичів, релігійні подорожі та паломництво, оздоровлення. Спостерігається зміна у вимогах туристів до подорожей. Це пов'язано із появою нових і стабільним розвитком спеціалізованих видів туризму. Спеціалізовані види туризму перетворюються на масові і змінюють напрями туристичних потоків.

Підходи до класифікації туризму внутрішній, в'їзний (національний), виїзний (міжнародний) організований – неорганізований.

Критерії класифікації туризму: за тривалістю, за сезонністю, за використанням транспортних засобів, за способом фінансування, за віком туристів а ін.

Функціональна класифікація залежить від мети подорожі. Мета подорожі безпосередньо впливає на вибір туристичних послуг – технологічні карти рекреаційного, культурно-пізнавального, ділового турів.

Основні підходи до розуміння поняття *«спеціалізований туризм»*. Види спеціалізованого туризму.

До спеціалізованих видів туризму відносяться тури, які повністю або частково відповідають наступним ознакам:

- 1) немасові, нетипові види туризму;
- 2) трудомісткі по створенню кінцевого тур продукту;
- 3) капіталомісткі види туризму;
- 4) тури, що поєднують різні види туризму;
- 5) нові види туризму, що задовольняють вторинні потреби людини;
- 6) види туризму з використанням нетрадиційних джерел фінансування.

Вперше термін "спеціалізований туризм" використано в роботі Миколи Павловича Крачило, де він ототожнює його з пізнавально-діловим: "Пізнавально-діловий або спеціалізований туризм охоплює групи людей, об'єднаних єдиною метою або професійними інтересами. Це можуть бути інженери, лікарі, педагоги, спеціалісти сільського господарства та інші особи, котрі здійснюють туристські подорожі за спеціальними програмами та маршрутами. До них можна віднести туристів, які налагоджують ділові контакти, вчених і спеціалістів, які беруть участь у роботі конференцій, конгресів, з'їздів, асамблей, симпозіумів, семінарів, а також осіб, які приїхали до рідних, близьких та знайомих на відпочинок". Проаналізувавши вище сказане, а також схему класифікації туризму за М. П. Крачилом, та враховуючи вимогу теперішнього часу - ставлення до туризму як до галузі економіки, автор пропонує таке визначення поняття "**спеціалізований туризм**" - це система окремих сегментів туризму, в основу виділення яких поставлена мета подорожі.

Спеціалізований туризм - це система видів туризму, які визначені окремими сегментами, в основу виділення яких поставлена певна мета подорожі, а сама мандрівка вимагає спеціальної організації та відповідних туристичних ресурсів.

До найбільш розповсюджених спеціальних видів туризму відносяться:

- релігійний туризм, паломницький;
- діловий туризм: конгресно-виставковий;

- лікувально-оздоровчий туризм, медичний та SPA–туризм;
- екологічний, еко-та агротуризм, СЗТ;
- подієвий, івенттуризм, фестивальний;
- гірськолижний
- екстремальний;
- екзотичний;
- круїзний;
- фототуризм, інстатуризм, селфітуризм;
- арттуризм;
- шоптуризм...

Цей поділ є умовним, адже тури з часом переходять в розряд ординарних в той час як з'являються нові. Виділення сегментів спеціалізованого туризму має відбуватися тільки через питання організації обслуговування кожного конкретного попиту на той чи інший туристичний продукт.

Спробуємо в кожному сегменті визначитись щодо принципів виділення видів і підвидів спеціалізованого туризму та дати короткий аналіз можливостей їх розвитку в Карпатах: *1. Курортно-лікувальний*. В основу виділення кожного з видів покладено спеціалізацію курортів: а) бальнеогрязьовий (природні лікувальні грязі та мінеральні води); б) бальнеокліматичний (кліматичні умови та природні мінеральні води); в) бальнеологічний (природні лікувальні води); г) грязьовий (лікувальні грязі); д) кліматичний (природні кліматичні умови, які сприяють відновленню здоров'я). Головна мета рекреантів цього напрямку спеціалізованого туризму - покращити своє здоров'я, відновити фізичні сили організму, провести ряд профілактичних процедур під наглядом медпрацівників. У даному сегменті окрім видів можна виділити цілий набір підвидів, в основу виділення яких покладено: - по-перше - вікову категорію рекреантів (діти, юнаки, дорослі, «третій вік»); по-друге - їх сімейний стан (індивідуали, сім'я). Такий поділ на підвиди є найбільш правильним і це пояснюється тим, що після проведення лікувальних процедур, молодь має одні потреби в проведенні вільного часу, а старші - інші. Якщо молодим клієнтам потрібні послуги розважальних закладів, проведення екскурсій, невеликих походів та ін., старшим людям - можливо відвідування кіно, театрів, бібліотек та ін. Діти - це особлива

категорія рекреантів, які повинні весь час бути зайняті під наглядом дорослих - ігротеки, дискотеки, спортзали, спортмайданчики та ін.

2. Комерційно-діловий туризм. Цей сегмент спеціалізованого туризму передбачає, що мандрівники ставлять собі за мету взяти участь у наукових засіданнях познайомитися з досягненнями науки, технологіями виробництва, ринками нових товарів, відкрити для себе нові ринки збуту, отримати нову інформацію в тій чи іншій галузі науки, промисловості, аграрному секторі економіки країни (регіону) тощо. Це, як правило, ділові люди, які мають власний бізнес або працюють у певних установах, що займаються плануванням і прогнозуванням того чи іншого явища в суспільстві, розробляють нові наукові концепції або працюють у численних громадських організаціях. Такі клієнти більшу частину свого часу витрачають на участь у роботі конгресів, конференцій, симпозіумів, перебувають на виставках, ділових зустрічах тощо. Організаторам таких заходів і підприємствам, що обслуговують їх, необхідно враховувати коло інтересів конкретного клієнта і відповідно планувати програму перебування такого роду туристів. У даному сегменті спеціалізованого туризму можна визначити такі види: а) конгресний (конгреси, конференції, семінари тощо); б) комерційний; в) аграрний; г) промисловий (в розумінні відповідних галузей промисловості). Щодо вікової категорії, то такого роду мандрівники, як правило, люди середнього віку. За визначенням О. О. Бейдика (1) "туризм діловий - це подорожі, метою яких є участь у конференціях, конгресах і, як правило, це подорожі спеціалізованих груп однорідного професійного складу (в основному за рахунок підприємства)", "туризм комерційний - вид туризму, що здійснюється громадянами до зарубіжних країн, у тому числі і до країн СНД, з метою отримання прибутку.

3. Релігійний туризм. Учасники релігійних турів - це люди, які мають духовні переконання, бажання відвідати святі місця, торкнутися реліквій, поклонитися мощам святих, очистити душу. Туристи такого роду як правило, не потребують гучних яскравих шоу, розваг, здебільшого це люди немолодого віку. За визначенням О. О. Бейдика (1): "релігійний туризм - це різновид туризму пов'язаний з регулярним відвідуванням "святих місць" і релігійних центрів". Окремим підвидом є *паломництво* - мандруванням віруючих до "святих місць" в надії на їх надприродну силу та допомогу. Назва цього явища походить від звичаю віруючих приносити з Палестини пальмову гілку (пальма - паломництво). Види даного сегменту можна виділяти відповідно до релігій світу. Основними з них є: а) християнство; б) іслам; в) іудаїзм. г) буддизм, індуїзм; Більшість світових релігійних святинь пов'язана з іменами Христа,

Мухам-меда, Будди, Крішни (він же Вішну), Авраама, Мойсея. Окрім вище згаданих, в Україні є святині хасидів - це могили рабина Нахмана Брацлавського в Умані Черкаської області та Ізраеля Баала Шем-Тава (Бешт) у Меджибожі Хмельницької області. Християнство має три основні гілки: католицизм, православ'я, протеста-цизм. Об'єднує їх віра в Ісуса Христа як боголюдини. Християнство виникло в першому столітті нашої ери в Римській імперії.

4. Пізнавальний туризм. Цей сегмент туризму може ділитися на надзвичайно багато видів, у залежності від того, що ставить собі за мету той чи інший турист. Є підстави в цьому сегменті виділяти два підсегменти: власне пізнавальний (екскурсійного характеру) та культурно-розважальний, туристичні послуги для цих видів тісно поєднані між собою і часто неможливо відокремити одну від іншої. Взагалі кожна з турпослуг будь якого сегменту має в собі деякий елемент пізнання. В термін "**пізнавальний туризм**" ми вкладаємо дещо інший зміст, ніж просто засвоєння будь-якої нової інформації. До видів даного підсегменту відносять: 1) міський туризм, тобто знайомство з містом у цілому (як об'єктом туризму); 2) етнографічний туризм: знайомство з культурою, традиціями, народними ремеслами, способом життя населення певної території (країни, регіону, села, тощо); 3) історичний туризм: знайомство з місцями історичних подій певної території (регіону, країни, області, міста, вулиці, будинку), особистостями, які пов'язані з певними історичними подіями або відігравали визначну роль в історії певного регіону; 4) географічний туризм – пізнання природи.

Користуючись зазначеними принципами у пізнавальному туризмі, можна виділити ще досить багато інших одиниць такого плану (літературний, мистецький...). В організації обслуговування туристів даного сегменту є чимало особливостей. Працівникам екскурсбюро необхідно тісно співпрацювати з науковцями в кожній конкретній галузі науки (істориками, філологами, та ін.), мати глибокі знання з конкретної теми.

З точки зору обслуговування, в кожному виді пізнавального туризму доцільно виділяти його підвиди, враховуючи категорію конкретного рекреанта: а) індивідуал, б) група туристів, в) сім'я (родина); а також вікову специфіку: а) молодь (діти, підлітки), б) люди середнього віку, в) туристи пенсійного віку.

Характеристику **культурно-розважального** підсегменту пізнавального туризму доцільно розпочати з питання: "Що ми розуміємо під індустрією розваг?". До індустрії розваг ми відносимо всі заклади культури (театри,

концертні зали, виставочні зали, філармонії кінотеатри), а також підприємства, основна діяльність яких спрямована на задоволення потреб людини в розвагах - це атракціони, парки відпочинку, зоопарки, цирку, ігротеки, казино, спортивні зали, підприємства, які організують спортивні видовища та інші. Культурно-розважальний підсегмент спеціалізованого туризму є досить складним з точки зору визначення видів, бо потреби людей в розвагах надзвичайно різноманітні.

5. Екологічний туризм. Назва даного сегменту передбачає спілкування туристів з природою. Існує чимало підходів до визначення самого поняття "екологічний" туризм. За одним з них, "екологічний" туризм - це складова рекреаційної діяльності, за якої негативний вплив на природне середовище та його компоненти є мінімальним.

6. Спортивно-оздоровчий туризм. У межах даного сегменту доцільно виділяти три підсегменти: 1) власне спортивний, що передбачає певні вимоги (категорійність походів, спортивні змагання, отримання певних спортивних розрядів); 2) самодіяльний туризм спортивного характеру, що не передбачає використання специфічної туристичної інфраструктури, а організаційний момент покладений на групу туристів (вони самі обирають район подорожі, організують проїзд, не користуються послугами приміщень для розміщення та ін.); 3) спортивно-оздоровчий, типу "походів вихідного дня" з різними підходами до питання організації таких турів.

У межах першого та другого підсегментів в загально прийнятих класифікаціях виділяються такі види: пішохідний, гірський, гірський з елементами альпінізму (скелелазіння), водний, велосипедний, автомобільний, спелеотуризм, гірсько-лижний, лижний. Як правило, елементи спортивного туризму притаманні самодіяльному туризму, центрами організації якого є самодіяльні туристичні клуби.

7. Екзотичний туризм. Такого роду туристично-рекреаційна діяльність передбачає використання природних умов з певними екстремальними кліматичними умовами, відвідування екзотичних місць, використання нетипового спорядження та транспортних засобів. Сюди можна віднести подорожі на повітряних кулях, дельтапланах, підводні подорожі та полювання, відвідування важко прохідних, та малозаселених місць - пустель, джунглів, подорожі на криголамах у водах Арктики й Антарктики тощо. Про екзотичний туризм, як такий, почали говорити зовсім недавно. Його можна було б віднести як до екзотичного так і до спортивного сегменту. Враховуючи, специфіку питання організації обслуговування туристів, використання

специфічного спорядження є підстава виділяти його в окремий сегмент. Про виділення видів і підвидів у даному сегменті говорити ще рано. До спеціальних видів туризму відноситься й таймершер.

- 4 -

Нові види спеціалізованих турів

Гастрономічний туризм - вид туризму, пов'язаний з ознайомленням з виробництвом, технологією приготування та дегустацією національних страв та напоїв, а також кулінарними традиціями народів світу. Інші назви: кулінарний туризм, винногастрономічний туризм, гурман-тури.

Весільний туризм – організація весільної церемонії за кордоном. Розрізняють різні типи весільних церемоній: офіційна шлюбна церемонія, символічне весілля, вінчання. Щодо офіційної шлюбної церемонії та вінчання є певні обмеження по країнах. Тури включають роботу координатора весілля (офіційного представника) за кордоном.

Фототуризм - спеціалізований вид туризму, розрахований, в першу чергу, на створення сприятливих умов для проведення фотографічної зйомки. Фототуризм дає можливість відкрити для себе нові краєвиди, підвищити свій фотографічний рівень, поповнити свої альбоми новими знімками. На Заході фототуризм популярний тридцять років. Організаторами таких турів виступають як туристичні компанії, так і професійні фотографи або школи фотографів. Планується розпорядок дня з розрахунком часу на обробку зроблених фотографій, на прийняття побажань щодо маршруту, відпочинку учасників тощо. Крім того, проводяться спеціальні майстеркласи для покращення вмінь фотографів в різних жанрах фотомистецтва. Особливо популярні серед туристів такі напрямки як Непал, Тибет, Ефіопія, Індія, Бутан, Антарктида.

Креативний туризм - різновид туризму, що поєднує в собі не тільки приємний відпочинок і нові враження, але і можливість зануритися в абсолютно інше середовище, зазирнути за лаштунки звичного життя. Креативний туризм - це і подорож в етнічну глибинку, де люди по-іншому живуть і мислять, здійснюють дивні вчинки, а можуть бути і пригодницькі чи пізнавальні тури, як, наприклад, тур «На службу в канадську армію» або ж навчання в японській школі гейш, чи то всілякі командні тури та екшн-ігри. Причина популярності креативного туризму - доступність подібних заходів, гнучкість формату і можливість підігнати їх під будь-які цілі і завдання будь-якої компанії туристів. Екшн-ігри як напрям креативного туризму на

сьогоднішній день все частіше витісняє командоутворюючі тренінги або тимблдинг і навіть з успіхом використовується у всіляких івент-заходах, а також у шар-, ігрово- і маркетингових акціях. До того ж, креативний туризм викликає все більший інтерес у жителів мегаполісів як форма активного дозвілля, коли можна відволіктися від повсякденних турбот, і не просто поринути в зовсім інший світ, але і відкрити щось у себе та інших і отримати заряд нових ідей. Останнім часом почав активно розвиватися напрямок комунікативних екшн-ігор - наприклад, "Ключі від форту Буаяр", "Мафія", "Загублений світ", "Останній герой", "Сталкер", "Корпорація". Креативний туризм відрізняється від інших різновидів тим, що завдання організаторів туру - не розслабити туристів, а синтезувати їм такі умови, в яких вони змогли б щось відкрити для себе, знайти, пізнати, зрозуміти, скинути з себе тягар повсякденних проблем, зарядитися позитивом і енергією для нових подвигів. Його відмінна особливість полягає в тому, що головне - це не місце, куди вирушає група, а враження, які мандрівники виносять з туру. У цьому турі головне не переміщення в просторі, а створення особливої атмосфери.